

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA LITURGICKÉ TEOLOGIE

Roman Nehera

**HISTORIE, VÝVOJ A SOUČASNOST OBŘADŮ
VELKÉHO PÁTKU**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. František Kunetka, Th.D.

Studijní obor: Teologické nauky

OLMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.

.....
V Olomouci dne 19. března 2016

Chtěl bych poděkovat prof. Františku Kunetkovi, Th.D. za odborné vedení práce, povzbuzení, mnoho cenných rad a podnětů, které mi k této práci poskytl.

OBSAH

ÚVOD	5
1 HISTORIE OBŘADŮ VELKÉHO PÁTKU.....	7
1.1 PŘEDOBRAZ KRISTOVI OBĚTI VE STARÉM ZÁKONU	7
1.2 POČÁTKY VELKOPÁTEČNÍCH OBŘADŮ	8
1.3 LITURGIE VELKÉHO PÁTKU PŘED REFORMOU II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU	10
1.3.1 BOHOSLUŽBA SLOVA	10
1.3.2 KLANĚNÍ SE KŘÍŽI	13
1.3.3 SV. PŘIJÍMÁNÍ A ADORACE	14
1.4 REFORMA VELIKONOČNÍCH OBŘADŮ V ROCE 1955	15
2 LITURGIE VELKÉHO PÁTKU V SOUČASNOSTI.....	16
2.1 PŘÍPRAVA PŘED OBŘADEM	17
2.2 BOHOSLUŽBA SLOVA	18
2.2.1 VSTUP A PROSTRACE.....	18
2.2.2 ČTENÍ Z PÍSMO SVATÉHO	19
2.2.3 VELKOPÁTEČNÍ PŘÍMLUVY	27
2.3 OBŘAD UCTÍVÁNÍ KŘÍŽE	30
2.3.1 UCTÍVÁNÍ SE ZAHALENÝM KŘÍŽEM.....	32
2.3.2 UCTÍVÁNÍ S NEZAHALENÝM KŘÍŽEM.....	33
2.3.3 PRŮVOD K UCTÍVÁNÍ KŘÍŽE A ZPĚV	33
2.4 SVATÉ PŘIJÍMÁNÍ.....	34
3 TRADICE A POBOŽNOSTI VELKÉHO PÁTKU.....	38
3.1 KŘÍŽOVÁ CESTA.....	38
3.2 PAŠIJOVÉ HRY	39
3.3 ČTENÍ KOMENTÁŘE BĚHEM OBŘADŮ	40
3.4 VELKÝ PÁTEK – DEN PŘÍSNÉHO POSTU	41
3.5 PRŮVOD S ŘEHŤAČKAMI A HRKAČI.....	42
ZÁVĚR.....	44

ÚVOD

Velký pátek je nedílnou součástí Velikonočního tridua. Společně se Zeleným čtvrtkem, Bílou sobotou a nedělní Zmrtvýchvstáním tvoří křesťanské Velikonoce, které jsou vrcholem liturgického roku.

Při obřadech na Zelený čtvrtek si připomínáme Kristovo ustanovení eucharistie, modlitbu v Getsemanské zahradě a jeho zatčení.

Velký pátek nám připomíná Kristovo odsouzení Pilátem, bičování, cestu s křížem na Golgotu, potupné a útrapné ukřižování, Kristovu smrt na kříži a uložení do hrobu.

A na Velikonoční neděli se setkáváme se zmrtvýchvstalým Kristem, kterého hrob nemohl udržet a smrt přemoci.

V téhle práci bych se chtěl věnovat liturgii Velkého pátku. Je to zvláštní den v liturgickém roce, při kterém se neslaví eucharistická oběť. Liší se také v liturgickém uspořádání. Mše svatá, slavená během celého roku má dvě části - bohoslužbu slova a bohoslužbu oběti. U Velkopátečních obřadů je její části dělí na bohoslužbu slova, uctívání kříže a svaté přijímání.

Bakalářskou práci zaměřenou na obřady Velkého pátku jsem rozdělil do tří hlavních kapitol:

1. Historie obřadů Velkého pátku
2. Liturgie Velkého pátku v současnosti
3. Tradice a pobožnosti Velkého pátku

Při každoročním slavení Velikonočního tridua obvykle víme, co bude následovat a na co se máme připravit. Ale krom kněží, liturgů nebo teologů, kteří mají hlubší znalosti, málokdo ví, co se skrývá v této překrásné liturgii, která se slaví. Jsou to symboly, texty, modlitba, úkony kněze atd.

Cílem bakalářské práce je přispět k lepšímu pochopení těchto obřadů. Praktikující věřící by měl znát nejen historii, ale také vědět co se při této liturgii odehrává, proč a z čeho se vychází.

Znalosti toho, co slavíme, pomáhají našemu růstu, poznávání a prohlubování naší víry. Také nevěřící lidé z našeho okolí se často ptají více či méně se zájmem na věci okolo Boha, víry, kostela, našeho života apod. Je dobré a správné je seznámit s těmito věcmi. Je to také jeden v mnoha způsobu evangelizace v tomto světě.

1 HISTORIE OBŘADŮ VELKÉHO PÁTKU

V této kapitole se zaměřím na vznik a vývoj liturgie. V průběhu času se liturgie vyvíjela, měnila a přizpůsobovala době. Od prvotních křesťanů, kteří četli písmo a uctívali ostatky sv. kříže po téměř současnou podobu obřadů Velkého pátku slavenou do reformy II. vatikánského koncilu.

1.1 PŘEDOBRAZ KRISTOVI OBĚTI VE STARÉM ZÁKONU

Při čtení písma svatého nalézáme jak ve Starém zákoně, tak i v evangeliích mnoho proroctví a zvěstí o Kristově umučení a vzkříšení. V období Starého zákona, kdy byly vyřčeny, lid nechápal, co se tím míní. Teď s odstupem času v textech poznáváme přesně vztah textu a Kristova života.

Ve čtvrté knize Mojžíšově - Numeri, Mojžíš putoval s Izraelským lidem pouští. Lid propadl malomyslnosti a začal reptat proti Hospodinu a Mojžíšovi, kvůli nedostatku jídla. Hospodin seslal na lid ohnivé hady, kteří je štípali, a mnoho lidí pomřelo. Ti si uvědomili, že proti Hospodinu zhřešili a prosili Mojžíše, aby je hadů zbavil. Hospodin vyslyšel Mojžíšovi modlitby a poručil mu, aby udělal bronzového hada a připevnil ho na žerd'. Kdo byl uštknutý hadem a podíval se s vírou o uzdravení na bronzového hada, zůstal na živu.¹

V tomto příběhu můžeme vidět podobenství: Hadi na poušti, se podobají hříchu ve světě, a had na žerdi je jako ukřižovaný Kristus na kříži. Když jsme „uštknuti hříchem“ a podíváme se s vírou na kříž, tak v něm máme možnost získat odpuštění – uzdravení.

Také žalm 22 popisuje žalmista utrpení Krista visícího na kříži.

¹ Srov. Nu 21, 4-9.

Ve verši 8-9 čteme, jak lidé reagují a pokoušejí Krista:

„Všem, kdo mě vidí, jsem jenom pro smích, šklebí se na mě, potřásají hlavou: "Svěř to Hospodinu!" "Ať mu dá vyváznout, ať ho vysvobodí, když si ho oblíbil!"“²

Dále verš 17-19 věrně popisuje Kristovu bolest a ponížení na kříži:

„Smečka psů mě kruhem svírá, zlovolná tlupa mě obkličuje; sápu se jako lev na mé ruce a nohy, mohu si spočítat všechny své kosti. Pasou se na mně svým zrakem. Dělí se o mé roucho, losují o můj oděv.“³

To co se ve Starém zákonu píše v podobenstvích, vidíme, jak se uskutečňuje v evangeliu. Kristus nelidsky trpí a je ponižován, a to vše proto, aby svým utrpením a obětí vykoupil celý svět v přítomnosti i v budoucnosti.

1.2 POČÁTKY VELKOPÁTEČNÍCH OBŘADŮ

Tyto obřady mají původ v jeruzalémské liturgii.

„V Jeruzalémě uskutečnil Kristus paschu svého života; v Jeruzalémě slavila prvotní křesťanská obec poprvé velikonoční tajemství v bohoslužbě.“⁴

Velký pátek si prvotní křesťané připomínali dopoledním uctíváním ostatků sv. Kříže, který byl položen na stole, pokrytý plátnem, za nímž stáli biskup a jáhni.⁵ Zprávy o uctívání kříže máme ze 4. století, jak to popisuje ve vzácném svědectví poutnice nazývaná jako Egerie.⁶ Mezi dvanáctou hodinou do tří hodin se znovu shromáždila obec věřících, aby si čteními, zpěvy a modlitbami znovu připomněli Kristovo utrpení a výkupnou smrt na kříži. Tím obřady skončily a křesťané se připravovali na vzkříšení.

² Srov. Mt 27, 41-44.

³ Srov. Mk 15,19-20. 24.

⁴ BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 168.

⁵ Srov. BRADÁČ J., *Posvěcení času*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, s. 35.

⁶ Srov. *Itinerarium Egeriae. Putování Egeriino*, (ed. Hejtmanová M.), České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1999, s. 135-143.

Později se přidávaly do základních obřadů další prvky. Od 2. stol. křesťané drželi 40 hodinový půst podle toho, že Kristus strávil 40 hodin v hrobě. Později se přidává do obřadů - Kristův hrob, o jeho počátku se dozvídáme z 10. století.⁷ Místo, znázorňující Krista, který byl po sejmutí z kříže uložen do hrobu. Ze začátku se do hrobu ukládal kříž, který se uctíval a později od 16. století se ukládala slavnostním průvodem do Kristova hrobu svátost oltární (která byla konsekrována na Zelený čtvrtek), kterou pak lidé uctívali.⁸ Později v Kristově hrobu přibyla i socha zemřelého Krista, aby jej věřící i viděli.⁹

Svaté přijímání na Veliký pátek bylo zavedeno v polovině 7. století a bylo převzato z byzantské liturgie. Lid mohl při Velkopátečních obřadech přijímat eucharistii také. Později, ale bylo podávání eucharistie lidu zrušena. Důvodem nepřijímání těla Páně na Velký pátek byl důvod, že tento den byl chápán jako výraz velikonočního postu.¹⁰ Zákaz podávání svatého přijímání pro lid trval od roku 1622 do roku 1955, kdy ho papež Pius XII. zrušil svoji reformou Svatého týdne.¹¹

Jeruzalémská liturgie sledovala sled událostí chronologicky a historicky. Římská liturgie se zaměřuje spíše na pohled teologický. Kristovo umučení bylo bráno jako celek se zmrtvýchvstáním. V liturgii je užíváno předobrazů ze Starého zákona. Například v prvním čtení slyšíme předpověď proroka Izaiáše, o utrpení služebníka nebo zpěvy od proroka Jeremiáše.¹²

⁷ Srov. FOLTYNOVSKÝ J., *Liturgika*. Olomouc, 1936.

⁸ Srov. KUNETKA F., *Liturgický rok ve slavení církve*. Olomouc: matice cyrilometodějská, 1995, s. 19.

⁹ Srov. BRADÁČ J., *Posvěcení času*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, s. 35.

¹⁰ Srov. POKORNÝ L., *Obnovená liturgie*. Praha: Česká katolická charita, 1976, s. 207.

¹¹ Srov. FILIPEK A., *Liturgika*. Trnava: vydavatelství Dobrá kniha, 1997, s. 157.

¹² Srov. BRADÁČ J., *Posvěcení času*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992, s. 36.

1.3 LITURGIE VELKÉHO PÁTKU PŘED REFORMOU II. VATIKÁNSKÉHO KONCILU

Liturgie Velikonočního tridua před II. vatikánským koncilem měla mnoho společného, jak ji známe ze současnosti. Profesor a kněz František Cinek velmi obsáhle a podrobně popisuje tyto obřady ve své knize vydané roku 1932 - Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II.

V této části bych chtěl porovnat obřady a jejich rozdíly. V liturgii měli svoje místo i podjánni (subdiakoni), které zrušil papež Pavel VI. svým apoštolským listem *Ministeria quaedam*. Dnes je tahle služba rozdělena mezi akolyty a lektory.

Už samotný začátek Velkopáteční liturgie se liší barvou liturgického oděvu - parament. Zatímco v současnosti se používá barva červená, před reformou Velikonočního tridua se používala liturgická barva černá.¹³ V dnešní době, kdy jsou základní používané liturgické barvy bílá, zelená, červená a fialová se černé barvy používá výjimečně. Nutno ještě dodat, že další používané barvy jsou také zlatá, růžová a modrá. Před koncillem se černá barva běžně používala při pohřbu, při liturgii Velkého pátku, v dušičkovém období a při mši za zemřelé.¹⁴

1.3.1 BOHOSLUŽBA SLOVA

Velkopáteční obřady začínají v tichu, bez rozsvícených svící a obnaženém oltáři. Kněz přichází s ministranty a lehá si tvář k zemi před oltářem. Tento úkon se nazývá prostrace, při ní setrvává v modlitbách. Po prostraci pokračují obřady čtením z písma svatého a to ze čtyř starozákonních knih. Z toho dvě čtení jsou liturgické a dvě ve formě žalostných zpěvů. Zde nacházíme odlišné čtení oproti

¹³ Srov. PODLAHA A., *Katolická liturgika*. Praha: Státní nakladatelství, 1930, s. 160.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 51.

současnosti. Oproti dnešnímu čtení z proroka Izaiáše a listu Židům se četlo z knihy proroka Ozeáše a 2. knihy Mojžíšovi.

První liturgické čtení je od proroka Ozeáše 6,1-6. V tomto starozákonním textu slyšíme volání k Hospodinu. Je plné očekávání uzdravení, požehnání a nového života od Hospodina. Ale bez plného úmyslu změnit svůj život to není možné. Cesta a obnovení vztahu s Hospodinem, vede pouze skrze milosrdenství – věrnost smlouvy s Hospodinem. Dnes máme možnost slyšet tohle čtení od proroka Ozeáše v sobotu po 3. neděli postní.

Po prvním čtení následoval traktus proroka Abakuka, který navazuje na texty proroka Ozeáše:

„Hospodine, slyšel jsem tvou zprávu; bojím se o tvoje dílo, Hospodine, v tento čas je zachovej, v tento čas je uveď v známost. V nepokoji pamatuj na slitování! Z Témanu přichází Bůh, z hory Páranu Svátý. Nebesa přikrývá velebnost jeho, země je plná chvalozpěvů.“¹⁵

Po tomto zpěvu následovala výzva celebranta: *Modleme se.*

Pak následovala výzva, kterou pronesl jáhen: *Skloňme kolena.*

A posléze podjáhen vyzval lid: *Vstaňte!*

Celebrant pronesl modlitbu:

„Bože, od něhož Jidáš trest za svou vinu a lotr odměnu za své vyznání obdržel, dej, ať zakusíme tvoji slitovnost: Jako Ježíš Kristus, Pán náš, za svého utrpení každému jinak, jak si zasloužil, odplatil, tak aby zbavil nás starých poblouznění a udělil nám milost vzkříšení svého.“¹⁶

Následovalo druhé liturgické čtení, které četl podjáhen a bylo z 2. knihy Mojžíšovi 12,1-11.

Starozákonní velikonoční beránek byl největším a nejvýznamnějším liturgickým předobrazem našeho Pána Ježíše Krista. Hospodin si ve starém zákonu často

¹⁵ Ab 3, 2-3.

¹⁶ CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932, s. 121.

žádal oběti beránka. Vzpomeňme např. na Abraháma, který měl na Hospodinovu výzvu obětovat svého syna.¹⁷

Ve třetí knize Mojžíšově – Levitikus, mluví Hospodin k Mojžíšovi a dává mu příkazy, jaká zvířata mají starozákonní kněží přinášet k obětem.¹⁸

V současnosti k nám tento text promlouvá v prvním čtení při obřadech Zeleného čtvrtku.

Před evangeliem následoval zpěv žalmu 140. Tento žalm je představován jako úpěnlivá prosba k Hospodinu o jeho pomoc. Žalmista prosí Hospodina o ochranu proti lidem, kteří jsou zlí, v srdcích vymýšlejí zlo, páchají násilí a rozněcují boj. Ti všichni chtějí žalmistu pokořit a zničit. Žalmista volá po Boží spravedlnosti a formuluje prosbu ve smyslu:

„To, co pro mě chystají zlí lidé, tak to ať sami zakusí.“¹⁹

Bohoslužba slova v obřadech Velkého pátku vrcholí čtením evangelia - pašijí. Četlo se evangelium podle Jana 18,1-19,42 o odsouzení, cestě na Golgotu, ukřižování, smrti a uložení do hrobu našeho Pána Ježíše Krista. Byla i možnost, kdy při zpěvu pašijí, v části kdy si rozdělují Kristovo roucho, přicházejí dva jáhni k oltáři z obou stran, složí plátno a odnesou ho do sakristie.²⁰

Po pašijích a chvíli ticha, začínají přímlyvy církve. Tyto starobylé přímlyvy pocházejí z apoštolské doby. Přímlyvy, jak je známe v předkoncilní podobě, pocházejí asi z 5. století.²¹

Tyto přímlyvy byli většinou zpívané. Celebrant začínal úmyslem, komu byla přímlyva určena. Jáhen po modlitbě vyzval lid zvoláním k pokleknutí: *Padněme na kolena*. Po chvíli tiché modlitby podjáhen zvolal: *Vstaňte*. Pak kněz dokončil přímlyvu modlitbou a lid odpověděl společně: *Amen*.

¹⁷ Srov. Gn 22, 10.

¹⁸ Srov. Lv 22, 26.

¹⁹ Srov. Ž 140, 2-10, 14.

²⁰ Srov. POKORNÝ L., *Z dějin liturgie u nás*. Praha: Česká katolická Charita, 1969, s. 65.

²¹ Srov. CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932, s. 130.

Přímlov bylo osm na rozdíl od současných deseti.

Přímlovy byli následující:

- 1) Za církev
- 2) Za svatého otce
- 3) Za biskupy, kněze, jáhny, podjáhny, akolyty, lektory, ostiáře, vyznavače, panny, vdovy a všechen svatý lid Boží.
- 4) Za katechumeny
- 5) Za mír, nemocné a chudé
- 6) Za bludaře a rozkolníky
- 7) Za nevěrné Židy
- 8) Za pohany

Zvláštností bylo, že při modlitbě za Židy (sedmá přímlova) se nepoklekalo. Důvodem byla vzpomínka, že:

„Židé právě tohoto dne zneužili klekání k posměchu Spasitele.“²²

1.3.2 KLANĚNÍ SE KŘÍŽI

Po přímlovách pokračují obřady další částí – Uctívání kříže. Na začátku dob se odhaloval kříž bez korpusu, a byl ozdobený symbolicky drahokamy. Později, aby se zvýraznila symbolika tohoto obřadu, se postupně zavedlo odhalování Kristova korpusu na kříži. Tenhle obřad byl vyhrazen biskupu nebo knězi což je stejné i dnes. Zvláštností bylo, že před uctíváním kříže musel kněz odložit ornát a biskup i pileolus, a pouze v albě držely zahalený kříž. Symboliku v něm hledejme takovou, že celebrant předstupuje před kříž ne jako kněz, ale jako člověk.²³ Celebrant trojím zvoláním: *Ejhle, dřevo kříže*, postupně odhaluje zahalený kříž. Dále následuje samotné uctívání kříže. Za zpěvu improperií - první uctívá kříž

²² CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932, s. 130.

²³ Srov. CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932, s. 134.

celebrant, ostatní duchovenstvo, ministranti a lid. Po skončení uctívání se kříž umístí na oltář, protože kříž je středem liturgie Velkého pátku.

1.3.3 SV. PŘIJÍMÁNÍ A ADORACE

Následuje poslední část obřadů – svaté přijímání. Bohoslužba oběti se v obřadech Velkého pátku nekoná. Tento obřad má také název: *Mše předposvěcených chlebů*. Celebrant přináší z boční kaple dvě konsekrované hostie, které byly na Zelený čtvrtek proměněny při mši svaté. První hostii přijme, a druhou vloží do monstrance, kterou v průvodu po obřadech odnáší do Kristova hrobu. V současnosti, kdy se svaté přijímání podává i lidem, přijímal eucharistii pouze celebrant.

Po svatém přijímání se celebrant modlí:

„Co jsme ústy požili, Pane, čistou duši podržme a z daru časného staniž se nám lék věčný.“²⁴

Po této modlitbě tyto obřady končí.

Dále následuje za zpěvu chóru průvod ke Kristovu hrobu, kde celebrant v zahalené monstranci vystavuje Nejsvětější svátost k uctívání. Monstrance je zahalená, protože Kristus leží v hrobě.

„Ale ve chvíli, kdy ukončujeme pobožnosti v Božím hrobě a zpřítomňujeme si okamžik Vzkříšení, odhalen jest závoj a monstrance a bělostná Hostie zraku zjevná zazáří, zastkvěje se v jasu triumfu ...“²⁵

Po skončení této pobožností lidé odchází v tichosti domů, aby se připravili na slavné Kristovo vzkříšení.

²⁴ CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932, s. 145.

²⁵ Tamtéž, s. 137.

1.4 REFORMA VELIKONOČNÍCH OBŘADŮ V ROCE 1955

Velkým zlomem v historii posvátné liturgie byla polovina 20. století, kdy úřadující papež Pius XXII. po poradě s biskupy zahájil po několika staletích reformu a obnovu liturgie v církvi.²⁶

První dokument, který papež vydal ohledně Velikonočního tridua, vyšel 9. února 1951. Byl to Dekret o reformě liturgie velikonoční vigilie – *Ordo Sabbati sancti*. Tento dokument překládal začátek velikonoční noci z rána Bílé soboty na její večer. Ze začátku z opatrnosti bylo toto ustanovení „*ad experimentum*“.²⁷

Toto zavedení bylo ponecháno na vůli místního biskupa. Byl to přece zásah do dlouho zavedeného řádu.²⁸

Druhý papežův dokument byl vyhlášen 16. listopadu 1955. Byl to nový řád celého Svatého týdne - *Ordo hebdomadae sanctae instauratus*.²⁹ Tento dokument začíná platit již další rok a je závazný pro celou církev. Je to vlastně misál pro Svatý týden a obsahuje obřady od Květné neděle po Bílou sobotu. Pro téma Velkého pátku je důležitý z toho důvodu, že zavádí obřad svatého přijímání i pro všechny věřící což mnohá staletí nebylo. Také dovoluje začátek obřadů začínat rozpětím od 15 do 18 hodin.

²⁶ Srov. POLC J. V., *Posvátná liturgie*. Řím: Křesťanská akademie, 1981, s. 192-193.

²⁷ Překlad z latiny: na zkoušku

²⁸ Srov. ADAM A., *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 59.

²⁹ *Ordo hebdomadae sanctae instauratus*, Citta del Vaticano: typis polyglottis Vaticanis, 1956.

2 LITURGIE VELKÉHO PÁTKU V SOUČASNOSTI

Po skončení II. vatikánského koncilu dosáhla liturgie velkých změn. Za pontifikátu papeže Pavla VI., který dokončil započatý koncil papežem Janem XXIII., byla v roce 1963 vydána Konstituce *Sacrosanctum Concilium – O posvátné liturgii*.

Z mnoha změn například vzpomeňme:

- jazyk užívaný při liturgii
- zapojování laiků do liturgie
- nový misál
- vzdělávání laiků
- změny v sakrálním prostoru
- úprava liturgie atd.

Koncil definoval potřebu a smysl obnovy liturgie takto:

„Aby se křesťanskému lidu jistěji dostávalo v posvátné liturgii mnoha milostí, touží svatá matka církev po uskutečnění celkové obnovy liturgie. Liturgie totiž obsahuje složku neměnnou, ustanovenou Bohem, a části podléhající změnám. Tyto části se postupem času mohou nebo dokonce musí měnit, jestliže do nich proniklo něco, co docela neodpovídá vnitřní povaze liturgie, nebo jestliže zastaraly. Texty a obřady je třeba při této obnově upravit tak, aby jasněji vyjadřovaly to svaté, čeho jsou znamením. Pro křesťanský lid by měly být snadno srozumitelné, pokud je to možné; lid by měl na nich mít účast plnou, aktivní a v duchu společenství.“³⁰

Změny se dotkly již zmiňovanými dokumenty papeže Pia XXII. také slavení Velikonočního třídního a tím i obřadů Velkého pátku.

³⁰ II.VAT. KONCIL, Konstituce *Sacrosanctum Concilium*, č.21.

V současnosti mají Velkopáteční obřady 3 části v této podobě:

1. Bohoslužba slova – ve které se mění čtení a žalm. Janovi pašije zůstávají stejné.
2. Uctívání kříže – s menšími změnami, ale základ je stejný.
3. Svaté přijímání – znovu se obnovuje svaté přijímání i pro lid.

2.1 PŘÍPRAVA PŘED OBŘADEM

Pro přípravu Velkopáteční liturgie je potřeba koordinace všech přísluhujících, kteří pomáhají knězi vést obřady.

Ministranti - jestli jsou menší, je třeba připravit na obřady s dostatečným předstihem. Celé Velikonoční triduum jsou velmi náročné obřady, které bez domluvy a přípravy nelze zvládnout. Kněz, jáhen nebo akolyta se domlouvají s ministranty, jak budou obřady probíhat. Vysvětlují, kde se začíná, kam se půjde, kde se bude stát apod. Je třeba také rozdělit mezi ministranty služby, aby nevznikal zmatek.³¹ Obřady, nejen ty velikonoční, mají probíhat důstojně. Nemělo by se stát např., že kněz čeká u obětního stolu na ministranta s kadidelnicí, který stojí opodál, a neví, kdy má přijít. Nebo stejný problém s misálem.

Lektoři – se mají doma připravit na text, který budou číst. Při možnosti čtení pašijí ve více lidech, mají mít připraveno, kde mají s textem v presbytáři stát.

Schola – má mít znalosti liturgie a průběhu obřadů. Vhodně a včas začít zpěv, aby celý obřad na sebe plynule navazoval.

³¹ *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 41.

2.2 BOHOSLUŽBA SLOVA

Velkopáteční obřady se doporučují začínat okolo třetí hodiny odpolední a nejpozději do deváté hodiny večerní.³² Je to z pastoračních důvodů, kdy kněz má více farností. Také je to důvod, kdy Kristus v tento den byl ukřižován a zemřel, jak čteme v evangeliu:

„V poledne nastala tma po celé zemi až do tří hodin. Kolem třetí hodiny zvolal Ježíš mocným hlasem: "Eli, Eli, lama sabachtani?", to jest: 'Bože můj, Bože můj, proč jsi mne opustil?' Když to uslyšeli, říkali někteří z těch, kdo tu stáli: "On volá Eliáše." Jeden z nich hned odběhl, vzal houbu, naplnil ji octem, nabodl na tyč a dával mu pít. Ostatní však říkali: "Nech ho, ať uvidíme, jestli přijde Eliáš a zachrání ho!" Ale Ježíš znovu vykřikl mocným hlasem a skončil.“³³

Kostel je připraven na tento den tak, že veškerá výzdoba jako květiny a plachty na oltářích jsou uschovány. Také veškeré kříže v kostele nemají být vystaveny. Kříže, co nelze odnést a skrýt, se přikryjí plachtou. Bývají to zejména velké kříže v chodbě do kostela nebo na oltářích.

2.2.1 VSTUP A PROSTRACE

Zahájení Velkopátečních obřadů nemá v celém liturgickém roce období. Barva tohoto dne není už černá, ale červená (barva krve a mučedníků). Celebrant za naprostého ticha, kdy se varhany a zvony od Zeleného čtvrtka při zpěvu Sláva na výsostech Bohu odmlčely, až do slavného Kristova vzkříšení o Veliké noci, vchází s ministranty před oltář. Lid v kostele stojí. Oltář i obětní stůl jsou bez plachet, výzdoby i hořících svící. Oltářní plachty, které se sejmuli a schovali na konci obřadu Zeleného čtvrtka, a jinak zdobí obětní stůl a oltář po celý rok, mají alegorický význam opuštěného Krista, který je zbaven svého roucha ve smyslu žalmu 22. Tento den se neslaví eucharistická oběť.

³² Srov. *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 63.

³³ Mt 27, 45-50.

Následuje prostrace, při které celebrant před obětním stolem uléhá tváří k zemi s rukama pod čelem. Ministranti, kteří jsou s knězem, mohou také s ním ulehnout. V opačném případě vedle ležícího kněze v tichosti klečí. Tímto úkonem kněz i přísluhující vyznávají pokoru a úctu ke Kristu. Tento úkon je převzat z ceremonie byzantského císařského dvora. Také s tímto úkonem se můžeme setkat ve Starém zákoně, kdy kněží a proroci padali na své tváře v Boží přítomnosti.³⁴

S tímto gestem se setkáme v celém roce pouze ve Velkopátečních obřadech a při svěcení jáhnů, kněží a biskupů, kde kandidáti pokorně leží před světitelem a za zpěvu litanií se modlí. Z technického pohledu tohoto úkonu je potřeba připravit pro celebranta a přísluhující koberec, na který uléhají.

Po chvíli tiché modlitby kněz vstává a mlčky jde k sedadlu. Ministranti jdou také na své místa. Kněz pronáší jednu ze dvou možných vstupních modliteb:

*„Rozpomeň se Bože, na skutky svého slitování; rozpomeň se na krev svého Syna a stůj při nás, když budeme slavit památku našeho vykoupení. Skrze Krista, našeho Pána.“*³⁵

Když lid odpoví na modlitbu kněze: *Amen*, tak se všichni usadí a naslouchají čtením z Písma svatého.

2.2.2 ČTENÍ Z PÍSMÁ SVATÉHO

Tak, jak se musí připravit kněz, když slouží mši svatou nebo přísluhující ministranti, tak se doporučuje, aby se připravili na čtení i lektoři. Předejde se tím tak nejistotě a omylům při přednesu Božího slova věřícím. Lektor čte od čtecího pultu - ambonu. Je to místo v presbytáři, odkud se přednáší Boží slovo a nachází se většinou po levé straně při pohledu na hlavní oltář. Říká se jí také evangelní strana.

³⁴ Srov. ADAM. A., *Liturgický rok*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 76.

³⁵ *Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 440.

Všechny texty se předčítají z lekcionáře. Je to soubor starozákonních a novozákonních čtení včetně evangelií. Lekcionáře mají I-VI částí. Svazky jsou rozdělené podle části v liturgickém roce. Texty Velkého pátku se předčítají z ročního cyklu A, B a C. Texty Velikonočního tridua jsou stejné v každém cyklu až na evangelium na Bílou sobotu, které se řídí podle ročního cyklu.

2.2.2.1 PRVNÍ ČTENÍ Z PROROKA IZAIÁŠE

Před koncilem to byl prorok Ozeáš, který k nám promlouval. Nyní v prvním čtení posloucháme proroka Izaiáše 52,13-53,12.³⁶

Kniha proroka Izaiáše je nejčastěji citovaná starozákonní kniha. Kniha se dělí na 3 hlavní části: Proto-Izaiáš, Deutero-Izaiáš a Trito-Izaiáš. Verš z prvního čtení patří k Deutero-Izaiáši. Tuto část nenapsal přímo Izaiáš, ale biblisté ji přiřazují anonymnímu proroku. Celá část knihy je psána v době Babylonského exilu.³⁷

Kristovo vítězné utrpení můžeme vidět v předobrazu trpícího služebníka Božího:

*„Hle, můj služebník bude mít úspěch, zvedne se, povznese a vysoko se vyvýší.“*³⁸

Kristus, který byl krutě mučený před ukřižováním:

*„Jak mnozí ztrnuli úděsem nad tebou! Jeho vzezření bylo tak znetvořené, že nebyl podoben člověku, jeho vzhled takový, že nebyl podoben lidem.“*³⁹

Kristus, který byl bez viny, se obětoval za naše provinění, abychom my mohly být skrze něho uzdraveni:

„Byly to však naše nemoci, jež nesl, naše bolesti na sebe vzal, ale domnívali jsme se, že je raněn, ubit od Boha a pokořen. Jenže on byl proklán pro

³⁶ LEKCIONÁŘ I – Roční cyklus C. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 132.

³⁷ Srov. VLKOVÁ I.G., Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 23.

³⁸ Iz 52, 13.

³⁹ Iz 52, 14.

naši nevěrnost, zmučen pro naši nepravost. Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni. ⁴⁰

Kristus, který pokorně přijal otcovu vůli a neodmítl ji:

„Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před stříhači zůstal němý, ústa neotevřel. ⁴¹

Kristus, který byl zatčen a kterého Pilát soudil:

„Byl zadržen a vzat na soud. Kdopak pomyslí na jeho pokolení? Vždyť byl vyťat ze země živých, raněn pro nevěrnost mého lidu. ⁴²

Kristus nás všechny svou smrtí vykoupil z područí hříchu:

"Zbaven svého trápení spatří světlo, nasytí se dny. „Tím, co zakusí, získá můj spravedlivý služebník spravedlnost mnohým; jejich nepravosti on na sebe vezme. Proto mu dávám podíl mezi mnohými a s četnými bude dělit kořist za to, že vydal sám sebe na smrt a byl počten mezi nevěrníky.“ On nesl hřích mnohých, Bůh jej postihl místo nevěrných. ⁴³

Texty z knihy proroka Izaiáše přesně popisují události, které se v tento den vyplnili. Kristus trpí, je pokořen a bere viny nás všech na sebe. Kristovou obětí jsme jednou provždy vykoupeni z hříchů.

2.2.2.2 ŽALM

Po prvním starozákonním čtení žalmista zpívá responzoriální žalm. Žalmista používá textu ze žaltáře, který je ve čtyřech svazcích. První svazek se používá na neděle, slavnosti, svátky svatých. Další dva jsou na období v liturgickém mezidobí – 1. a 2. cyklus. Poslední čtvrtý svazek je pro adventní a postní období.

⁴⁰ Iz 53, 4-5.

⁴¹ Iz 53, 7.

⁴² Iz 53, 8.

⁴³ Iz 53, 11-12.

Zpěvák nejprve předzpívá refrén a lid ho opakuje; po skupině veršů, kdy jej žalmista zpívá sám, se refrén opakuje za zpěvu všech. Nejvhodnější místo, odkud se má zpívat žalm je ambon, protože žalm je nedílnou součástí bohoslužby slova. Přednášené žalmy také navazují nebo doplňují texty z prvního a druhého čtení a evangelia.

Žalmy jsou texty ze Starého zákona – z knihy Žalmů. Celkový počet je 150 žalmů. Texty vznikaly v průběhu staletí. Biblisté se shodují, že nejstarší z žalmů vznikl snad roku 1000 př. n. l. Konečnou podobu dostaly po exilu v roce 537 př. n. l.

Velkému pátku je vlastní žalm 31 s odpovědí:

„Otče, do tvých rukou poroučím ducha svého.“⁴⁴

Tyto slova zvolal Kristus, když přibit na kříži a opuštěn ode všech, umírá.⁴⁵ Jsou to slova plná pokory a odevzdanosti.

2.2.2.3 DRUHÉ ČTENÍ Z PAVLOVA LISTU ŽIDŮM

Ve druhém čtení k nám promlouvá apoštol Pavel. List je adresovaný blíže neurčenému společenství židokřesťanů. V listu Židům 4,14-16; 5,7-9⁴⁶, Pavel klade důraz na Kristovo lidství. Kristus je nejen Bohem, ale také člověkem. Máme se k němu obracet v našich prosbách, protože zná naše bolesti a slabosti. Přistupujme k němu s důvěrou, abychom našli milost a našli milosrdenství.⁴⁷

⁴⁴ ŽALTÁŘ: responzoriální žalmy pro neděle, slavnosti, svátky, památky a mše spojené s určitými obřady. Olomouc: matice cyrilometodějská, 2000, s. 54.

⁴⁵ Srov. Lk 23, 46.

⁴⁶ LEKCIONÁŘ I – Roční cyklus C. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 135.

⁴⁷ Srov. Ž 4, 16.

Kristus je nám podoben ve všem krom hříchu:

„Nemáme přece velekněze, který není schopen mít soucit s našimi slabostmi; vždyť na sobě zakusil všechna pokušení jako my, ale nedopustil se hříchu.“⁴⁸

Kristus působící na zemi, který byl Božím Synem, se stal svým dílem naší spásou. Následujeme ho a budme mu podobni v jeho lásce:

„Ačkoli to byl Boží Syn, naučil se poslušnosti z utrpení, jímž prošel, tak dosáhl dokonalosti a všem, kteří ho poslouchají, stal se původcem věčné spásy.“⁴⁹

2.2.2.4 ZPĚV PŘED EVANGELIEM

Po druhém čtení následuje zpěv před evangeliem:

„Kristus byl poslušný až k smrti, a to k smrti na kříži. Proto ho také Bůh povýšil a dal mu Jméno nad každé jiné jméno.“⁵⁰

Vrcholem Kristovi kenoze je jeho dobrovolná smrt, kterou podstupuje na kříži. Vzdává se svého Božství, tím plní Otcovu vůli a přijímá jeho plán vykoupení.

Otec ho povýšil vzkříšením a nanebevstoupením. Kristus je Pánem. To je to Jméno nad každé jméno, které mu Otec dává. Jeho je místo po Otcově pravici.

2.2.2.5 PAŠIJE Z JANOVA EVANGELIA

Pašijové události v tento den se čtou vždy z Janova evangelia. Říká se mu také evangelium svátků, protože se čtou při vrcholných bodech liturgického roku. Evangelisti Matouš, Marek a Lukáš mají společné evangelium. Matouš a Lukáš

⁴⁸ Žid 4, 15.

⁴⁹ Žid 5, 8-9.

⁵⁰ Flp 2, 8-9.

vycházejí z Markova evangelia a čerpají z pramenu logií, který se označuje Q. Je to tzv. Teorie dvou pramenů.

Proto se jim říká synoptické. Evangelisti mají nejen stejný nebo podobný obsah, ale také stejné rozvržení látky.⁵¹

Při čtení Janova evangelia poznáme, že je od synoptiků odlišné. Nazývá se také – duchovní, protože se soustřeďuje na podstatné věci. Má také prohloubený pohled na Krista. Jan popisuje Krista ne pozemského, ale už vzkříšeného - oslaveného.

Čtení Janových paší před II. vatikánským koncilem patřilo knězi a jáhnům. Verše měli označení pro 3 zpěváky: C – chronista; S – sukcentor; † - symbol kříže označujícího Krista; T - pro věty, kdy pronáší sbor.⁵²

V současnosti obvykle ve farnostech čte pašije kněz s lektory, scholou nebo s ministranty. Podle toho, jak je to v jednotlivých farnostech zvyklostí. Rozdělení pašijových textů se základně dělí na:

- **Ježíše**, kterého obvykle čte kněz, ale nemusí tomu tak být vždycky.
- **Evangelistu** jako vypravěče, který čte nejvíce textu, protože nás provází celými událostmi.
- **Sbor**, ve kterém jsou ostatní postavy jako vojáci, vrátná, Petr, služebník, sluhové, Pilát, Židé a velekněží.

Při větším počtu lidí, kteří se podílejí na přednesu paší, se může text sboru rozdělit mezi více lidí. Každá postava může mít svůj hlas. Při čtení vícehlasých vět bych doporučil 2-3 lidi. Z vlastní zkušenosti vím, že kdyby současně mělo mluvit 4 a více lidí, byl by problém v synchronizaci. Ve větších kostelech, kde je ozvěna a hlasy se „tříští“, jim není moc rozumět.

Týká se to např. veršů: „*Odpověděli mu: "Ježíše Nazaretského."*“⁵³ nebo „*Odpověděli: "Kdyby nebyl zločinec, nebyli bychom ti ho vydali."*“⁵⁴

⁵¹ Srov. TICHÝ L., *Úvod do Nového zákona*. Svitavy: Trinitas, 2003, s. 65.

⁵² Srov. BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 352.

⁵³ J 18, 5.

⁵⁴ J 18, 30.

Kněz, který čte postavu Ježíše, může zůstat u sedes. Viděl jsem i možnost, že kněz četl od obětního stolu.

Vypravěč přednáší text od ambonu. Čtecí pult je obvykle vybaven světlem a při množství textu je to pro vypravěče vhodné.

Ostatní, kteří čtou texty dalších postav, mohou podle místa v presbytáři stát vedle ambonu.

Když farnost disponuje sborem nebo scholou, mohou být pašije zpívané. Zpívá se bez doprovodu varhan a hudebních nástrojů. Je to náročné, ale když se zpěv pečlivě nacvičí, je zážitek z poslechu zpívaných pašíí nepopsatelný.

Z Janova evangelia se čtou celé kapitoly 18, 1 – 19, 42. Události, které slyšíme, jsou vyvrcholením Kristova života a jeho působení na zemi.

Při čtení pašíí lidé mohou sedět. Je to z důvodů, že celé čtení je dlouhé a hlavně pro starší lidi a děti v kostele může být náročnější dlouho stát.

Na začátku slyšíme o Kristově zatčení v Getsemanské zahradě. Jidáš Iškariotský, jeden z učedníků, svého Pána zrazuje velekněžím a farizeům. Spolu s vojáky Ježíše odvádějí před velekněze Annáše. Jako jediný jde apoštol Petr za Ježíšem.⁵⁵

Kristus se vydává na smrt. Dobrovolně a bez odporu se nechává zajmout. Ví, že tak má splnit Otcovu vůli. Přivádějí ho k veleknězi. Petr svého Pána 3x zapírá.⁵⁶

Ráno odvádějí Ježíše k Pilátovi, který byl římským prefektem této provincie. Po rozmluvě s Ježíšem ho chce Pilát propustit, ale Židé to odmítají. Raději chtějí propustit Barabáše, který byl zatčený za vraždu. Pilát jim vyhoví a nechá Ježíše zbičovat a posílá ho na smrt, na místo zvané *Lebka*, hebrejsky Golgota.⁵⁷ Kdyby Pilát vydal Ježíše Židům, tak by ho podle svého práva ukamenovali. Židé slavili velikonoce a nesměli podle zákona nikoho odsoudit nebo popravit. Proto naléhali na Piláta, který nakonec svolí a nechal ho popravit podle římského práva – ukřižováním. Tato smrt byla v té době ta nejkrutější a nejponižující. Po Ježíšově ukřižování vojáci losovali o jeho oděv. Tak se naplnil výrok z žalmu.⁵⁸

⁵⁵ Srov. J 18, 1-13.

⁵⁶ Srov. J 13, 38.

⁵⁷ Srov. J 18, 28 – 19, 17.

⁵⁸ Srov. Ž 22, 19.

Maria a ženy doprovázející Ježíše stojí i pod jeho křížem. S nimi je i apoštol Jan, kterému dává příkaz, aby si vzal jeho matku k sobě. Tento příkaz platí i pro nás. Maria se stává naší matkou. Pak Ježíš se slovy: *Dokonáno jest*, na kříži umírá.

V této chvíli kněz pokleká a s ním i přísluhující a všechen lid v kostele. Nastává chvíle, kdy každý v tichosti rozjímá o smrti Pána. Po chvíli modlitby kněz vstává a všichni přítomní se mohou opět posadit. Čtení pašijí pokračuje.

Vojáci, aby se přesvědčili, že je Ježíš mrtvý, propíchli mu kopím bok, ze kterého vyšla krev a voda.⁵⁹ Josef z Arimatie, který byl Ježíšův učedník, požádal Piláta o jeho tělo a ten mu to dovolil. Josef tělo zabalil do plátna a odnesl do hrobky, kde ještě nikdo nebyl pochován.⁶⁰

Tím končí pašije, ve kterých jsme slyšely události, které se v tento den udály. Kristus splnil Otcovu vůli a naplnil tím Boží plán.

2.2.2.6 HOMILIE

Po skončení pašijí následuje homilie – výklad písma při bohoslužbě.⁶¹ Homilie přísluší biskupu, knězi a jáhnovi. V textu písma svatého je mnoho teologie, těžkých částí a podobenství. Člověku, který nestudoval teologii, je těžké proniknout a porozumět těmto textům. Proto kněz uvádí lid do kontextu a objasňuje význam písma.⁶² Místo pro výklad Božího slova v liturgickém prostoru je v presbytáři. Ambon, je vyvýšené místo, které slouží ke čtení z lekcionáře a hlásání evangelia. Je většinou po pravé straně při pohledu na oltář a tato část se nazývá evangelní. Místo, kde je sedadlo pro kněze se nazývá epištolní strana. Ve středověku v západní církvi do moderní doby, kdy ještě nebylo elektrické ozvučení v kostele, bylo vyvýšené místo pro kázání, které se

⁵⁹ Srov. Zach 12, 10.

⁶⁰ Srov. J 19, 38 – 42.

⁶¹ Srov. *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 66.

⁶² *VŠEOBECNÉ POKYNY K ŘÍMSKÉMU MISÁLU*, Praha: Česká biskupská konference, 2003, čl. 66. (dále jen VPŘM)

nazývalo kazatelna.⁶³ V menších kostelích byli kazatelny u presbytáře. Ve větších zase v polovině chrámové lodi. Důvodem byla slyšitelnost a srozumitelnost při kázání. Při stavbě chrámu se muselo také přihlížet na akustiku v kostele. Při velké ozvěně nebylo knězi rozumět a pro věřící byl problém slyšet Boží slovo. V dnešní době elektronických, přenosných mikrofonů a ozvučení v kostelích, už není problém se srozumitelností mluveného slova. Byl jsem také svědkem, že při mši svaté vypadly pojistky a kněz se musel spolehnout na svůj silný hlas. Také při stavbě nových kostelů se s kazatelnou v projektech už moc nepočítá.

2.2.3 VELKOPÁTEČNÍ PŘÍMLUVY

Po chvíli ticha následují přímluvy, které nemají obdoby v celém liturgickém roce. Je to chvíle, kdy se všichni spolu modlíme za celý svět a za všechny kdo v něm žijí.

2.2.3.1 DĚJINNÝ VÝVOJ PŘÍMLUV

V novozákonních listech 2 Kor. 1, 11 nebo v 1 Tim 2, 1 – 4 jsou všichni křesťané vybízeni, aby se modlili také za všechny lidi a vládce tohoto světa. Byla by to od nás sobeckost myslet jen na sebe. Kristus nám předal lásku, ve které se máme podle jeho vzoru milovat navzájem.⁶⁴

Již na konci 1. století nalézáme v prvním listu Klementově a u Justina zmínky v nejstarším popisu mše, že se přímluvy mají včlenit do liturgie. Na přednesenou přímluvu při bohoslužbě celá obec odpovídala: *Amen*.

Papež Gelasius na konci 5. století v římské mešní liturgii nahrazuje modlitbu věřících po východním vzoru.⁶⁵

⁶³ Srov. BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 188.

⁶⁴ Srov. J 13, 43.

⁶⁵ Srov. BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 402.

Znovuobnovení přímluv se datuje po II. vatikánském koncilu, kdy jej vkládá do konstituce SC:

„Ať jsou obnoveny „přímluvy“ – „společná modlitba“, „modlitba věřících“ – po evangeliu a homilii, především o nedělích a zasvěcených svátcích. Tak se budou s účastí lidu konat prosby za svatou církev, za ty, kdo vládnou, za ty, které tísní různé těžkosti, za všechny lidi a za spásu celého světa.“⁶⁶

2.2.3.2 OBSAH A FORMA VELKOPÁTEČNÍCH PŘÍMLUV

Původní starokřesťanské modlitby se nazývaly „Velké přímluvy“. Na rozdíl od přímluv – modlitby věřících, si tyto přímluvy zachovali svoji formu od prvotních křesťanů až do současnosti.⁶⁷ Před reformou bylo osm přímluv. Nyní jich při velkopátečních obřadech slyšíme deset.

V první části přímluv zazní úmysl, za který prosíme:

1. Za církev
2. Za papeže
3. Za služebníky církve a za všechny věřící
4. Za katechumeny
5. Za jednotu křesťanů
6. Za Židy
7. Za ty, kdo věří v Boha, ale nevěří v Krista
8. Za ty, kdo nevěří v Boha
9. Za ty, kdo mají zodpovědnost za společnost a stát
10. Za ty, kdo trpí

Přímluvy dělíme na dvě části a to na **výzvu k modlitbě, která obsahuje úmysl (intenci) a vlastní modlitbu**. Text přímluv je možno přednášet nebo zpívat. Při

⁶⁶ II.VAT. KONCIL, Konstituce *Sacrosanctum Concilium*, č.53.

⁶⁷ Srov. ADAM. A., *Liturgický rok*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 77.

přímlovách všichni v kostele stojí. Tento symbol – stání, je projev úcty k Bohu a vyjádřením našeho postoje v nitru.⁶⁸

Jáhen (nebo jiný přísluhující) přednáší výzvu k modlitbě za konkrétní úmysl. Po chvíli ticha pokračuje orací, po které lid odpovídá společně *amen*. Může se použít stará praxe, používaná před reformou, kdy po zaznění úmyslu při chvíli ticha lid poklekal a před modlitbou vstával.

Tyto přímlovy lze také při možnosti zpěvu rozdělit mezi scholu a kněze. Zpívá se z knihy Velikonočního graduálu, který obsahuje také veškeré zpěvy od Popeleční středy, Svatého týdne, Velikonočního tridua i velikonočního období do Seslání Ducha Svatého. Schola zpívá první část přímlov – úmysl. Po chvíli ticha kněz dále pokračuje druhou částí – modlitbou.

Ukázka třetí přímlovy za služebníky církve a za všechny věřící:

„Modleme se také za našeho biskupa N, za všechny biskupy, kněze a jáhny a za všechny věřící.“⁶⁹

Chvilé tiché modlitby.

„Všemohoucí, věčný Bože, tvůj Duch posvěcuje každého věřícího a řídí celou církev. Prosíme tě: Zachovej všem svého svatého Ducha, abychom ti každý na svém místě věrně sloužili. Skrze Krista, našeho Pána.“⁷⁰

Všichni odpovídají: *Amen*.

Zásadní změna proběhla v přímlově za Židy. Ve verzi do roku 1962 byla přímlova za Židy formulována takto:

„Modleme se také za nevěrné Židy, by Bůh a Pán náš sňal závoj se srdci jejich, ať uznají též oni Ježíše Krista, Pána našeho.“⁷¹

Dále bez klečení pokračovala modlitba kněze:

„Všemohoucí věčný Bože, jenž ani židovské nevěře milosrdenství svého neodpíráš, vyslyš prosby naše, jež za onen zaslepený národ přednášíme, aby

⁶⁸ Srov. GUARDINI R., *O posvátných znameních*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992, s. 12.

⁶⁹ *Velikonoční graduál*. Rosice u Brna: Gloria, 2001, s. 86-87.

⁷⁰ Srov. tamtéž.

⁷¹ CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932, s. 133.

uznali světlo tvé pravdy, jimž jest Kristus, a tak ze své temnoty vytrženi byli. Skrze téhož Pána našeho Ježíše ...“⁷²

Současná přímluva za Židy má tuhle formu:

„Modleme se také za židy. Vždyť oni jsou první, kteří poznali jméno Hospodina, našeho Boha. Kéž ho stále více milují a kéž věrně zachovají smlouvu, kterou s nimi uzavřel.“⁷³

Po chvíli tiché modlitby kněz pokračuje modlitbou:

„ Všemohoucí, věčný Bože, tys slíbil spásu především Abrahámovi a jeho potomkům. Vyslyš prosby své církve a dej, ať se na tvém vyvoleném národě tvé zaslíbení naplní. Skrze Krista, našeho Pána. Amen.“⁷⁴

Zde vidíme velký rozdíl. Ve starší verzi je Židovský národ označován jako nevěrný a zaslepený národ. Až za pontifikátu Jana XXIII. došlo ke změně. Modlíme se za Židy, kteří první poznali Hospodina a jsou vyvoleným národem. A skrze smlouvu, kterou dal praotci Abrahámovi, dojdou zaslíbení.

Po skončení těchto starobylých přímluv také končí první část - bohoslužba slova a následuje druhá část obřadů.

2.3 OBŘAD UCTÍVÁNÍ KŘÍŽE

Hlavním prvkem ve velkopátečních obřadech je uctívání kříže. Tento nástroj nejkřutějšího způsobu trestu smrti je pro křesťany znamením Kristova vítězství a života.⁷⁵ Kříž je centrem Velkého pátku a všichni na něj upíráme své zraky. Dříve nástroj smrti a nyní nástroj vedoucí k životu.

⁷² CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932, s. 133

⁷³ *Velikonoční graduál*. Rosice u Brna: Gloria, 2001, s. 92.

⁷⁴ *Velikonoční graduál*. Rosice u Brna: Gloria, 2001, s. 93.

⁷⁵ Srov. Sk 5, 30-31.

Symbol kříže je hojně používán v křesťanství i v liturgii. Nosíme ho pověšený na řetízku na krku. Pro věřící je to symbol Ježíše Krista. Pro nevěřící spíše magický amulet, který nosí z pověrčivosti.

Na každém kostele na věži je postaven kříž. Před kostelem nebo okolo se staví kříž z různých důvodů např. misijní kříž, kříž na poděkování za nějaký úmysl, výroční kříž atd.

V liturgickém prostoru najdeme velké kříže na hlavním a vedlejších oltářích, v chodbě u vchodu a na obrazech. Menší kříže pak na křtitelnici, na obětním stole, jako součást soch, na kazatelně, malovaných obrazech na stěnách a stropě atd. Kříž se také zobrazuje na liturgických knihách jako např. misál nebo benedikcionál.

Liturgická roucha – paramenta, mají na sobě vyšitý symbol kříže. Jde zvláště o ornáty, pluviály, vela a štoly. Symbol kříže najdeme i na částích papežského a biskupského oděvu např. palium a biskupská mitra.

Papež, kardinálové, abatyše a opati mají součást insignií také pektorál - velký kříž z drahého kovu, který obsahuje svaté ostatky.

V liturgickém kalendáři si připomínáme 14. září - Svátek Povýšení svatého kříže. V nedávné minulosti byli tyto svátky dva 3. května a 14. září. Teprve za Jana XXIII. byl svátek 3. května, kdy se svatý Kříž našel, v liturgickém kalendáři zrušen.⁷⁶

Při liturgii na začátku a konci nám kněz žehná znamením kříže. Ve mši svaté při eucharistické modlitbě dělá kněz nad dary znamení kříže.⁷⁷

Také věřící, když jdou na mši svatou nebo z ní, udělají znamení kříže. U vchodu v každém kostele je kropenka se svěcenou vodou. Je to připomínka našeho křtu.

⁷⁶ Srov. BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 377.

⁷⁷ Srov. *Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 746.

Při těchto obřadech budeme uctívat a klanět se kříži. Pozdvihování kříže se může vykonat dvojím způsobem:⁷⁸

1. Uctívání se zahaleným křížem
2. Uctívání s nezahaleným křížem

Všechno už musí být připravené před obřadem v sakristii, aby nedocházelo ke zdržování. Větší a silnější ministrant má při první variantě na starost kříž a dva další svíce. Podle možnosti postavení nebo položení kříže při uctívání musí být připravený i stojan nebo rám s plachtou, na který se kříž položí.

2.3.1 UCTÍVÁNÍ SE ZAHALENÝM KŘÍŽEM

Kříž by měl být zahalený plátnem celý. Důležité je, aby plátno šlo lehce odvazovat z kříže. Může se stát, že se šňůrky zasukují a kněz pak zápasí s jejich rozvázáním. Kříž má být větší, aby byl ze zadních lavic kostela dobře vidět. Všechni lidé v kostele v lavicích stojí. Ministranti kříž v doprovodu dvou svící přinesou před oltář, kde už stojí připravený kněz, který ho přebírá od ministranta. Z horní části kříže odhalí plátno a pozvedá jej nad hlavu, aby ho všichni viděli.

Při tomto úkonu zpívá: „*Hle, kříž, na kterém umřel Spasitel světa.*“⁷⁹

Celé shromáždění odpovídá: „*Klaníme se ti, Pane Ježíši Kriste a děkujeme ti.*“⁸⁰

Potom všichni poklekají a zůstávají chvíli v tiché modlitbě. Poté kněz odhaluje další část kříže, pozvedá jej a všechno se opakuje jako při prvním pozvednutí. Kněz ale zpívá nápěv o notu výše než poprvé. Nakonec kněz odhalí kříž celý a zase se vše opakuje. Nápěv je zase o notu výše.

⁷⁸ Srov. ADAM A., *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 362.

⁷⁹ *Velikonoční graduál*. Rosice u Brna: Gloria, 2001, s. 102-104.

⁸⁰ Tamtéž.

2.3.2 UCTÍVÁNÍ S NEZAHALENÝM KŘÍŽEM

U téhle možnosti je potřeba před obřadem připravit nezahalený kříž se svícemi u vchodu kostela. Po skončení přímluv kněz s přísluhujícími odchází pro kříž ke vchodu. První zastavení je pod kůrem, kde pozvedá kříž a zpívá stejnou výzvu. Další zastavení je uprostřed kostela a poslední v presbytáři. Vše se opakuje jako při první možnosti.

Osobně vidím praktičnost ve druhém způsobu. Při prvním způsobu musí kněz při rozvazování plachty na kříži jednou rukou kříž držet a druhou rozvazovat. Popřípadě kříž postavit a pak rozvazovat. Je to méně praktické. Kněz také stojí na jednom místě a ti menší postavou v kostele ho ani neuvidí. U druhého způsobu, když kněz prochází kostelem, je ve větším kontaktu s lidmi. Lidé tento úkon jinak vnímají. Posuzuji to z vlastní zkušenosti, když jsem sedával v lavici.

2.3.3 PRŮVOD K UCTÍVÁNÍ KŘÍŽE A ZPĚV

Po ukončení první nebo druhé možnosti následuje uctívání kříže. Kříž se postaví na připravený stojan před oltářem. V případě, že stojan není, se kříž pokládá na rám přikrytý plachtou. Také je umístěn před oltář. Vedle kříže se postaví hořící svíce. Jako první uctívá kříž kněz. Pak ministranti a nakonec všichni přítomní v kostele.⁸¹

Uctívání může proběhnout jak je místní zvyklostí. Při možnosti menšího počtu přítomných v kostele je možno přicházet ke kříži jednotlivě. Při větším shromáždění se doporučuje přistupovat ve dvou i více současně. Tato část obřadu by se neměla moc protahovat.

Kříž se může uctít políbením, pokleknutím, nebo úklonou. Způsob uctívání kříže je individuální. Někomu stačí úklona, pokleknutí nebo někdo se dotkne

⁸¹ Srov. *Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 452.

Kristových ran a pokřičuje se.⁸² Starším lidem bude vyhovovat spíše úklona. Po uctění jdou lidé zpět do lavic.

Během průvodu ke kříži se zpívají zpěvy k uctívání kříže. K nim patří antifona „*Tvému kříži se klaníme*“⁸³ a improperia – výčitky, které mají svůj počátek v 7. století. V nich jako by se Vykupitel obracel na svůj nevěrný a nevděčný lid.

V první části improperií Vykupitel připomíná veliké skutky, které učinil Izraelskému národu. Vyvedení z Egypta, přechod pouští do zaslíbené země, starost a ochranu o svůj lid. Mezi verši se opakuje refrén: *Hagios o Theos, Hagios Ischyros, Hagios Athánatos, eleison hymás.*⁸⁴

V druhé části přirovnává své skutky a skutky lidu. Začíná vždy „*Já jsem ...*“ a pokračuje „*a tys mě ...*“⁸⁵

„*Zpívají se antifonálně dvěma sbory scholy a sestávají se ze dvou částí: první se opírá o citáty SZ, které prostřídává jako refrén Tris(h)agion, druhou tvoří devatero výčitek začínající zájmenem „Ego“ – „Já“ a prostřídaným refrénem „Popule meus, quid feci tibi?“ – „Lide můj, co jsem ti učinil?“*“⁸⁶

V případě, že zpěv skončí a průvod k uctívání ještě pokračuje, se může použít vhodná píseň ze zpěvníku - kancionál. Vhodné jsou písně např. Svatý Bože č. 315, Svatý kříži, tebe ctíme č. 317, Poděkujeme Kristu Pánu č. 310 apod.⁸⁷

Po skončení uctívání kříže následuje poslední část obřadů.

2.4 SVATÉ PŘIJÍMÁNÍ

V této třetí a poslední části obřadů Velkého pátku se setkáváme se samotným Kristem v eucharistii - předposvěcených darech.⁸⁸ Jak jsem psal v kapitole o

⁸² Srov. RICHTER K., *Liturgie a život*. Praha: Vyšehrad, 2003, s. 254.

⁸³ Srov. tamtéž.

⁸⁴ Překlad: Svatý Bože, Svatý Silný, Svatý Nesmrtelný, smiluj se nad námi.

⁸⁵ Srov. *Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 453-454.

⁸⁶ BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 158.

⁸⁷ *Kancionál*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, 1995.

historii obřadů, teď mají možnost přistupovat ke svatému přijímání i všichni přítomní.

Po skončení uctívání kříže, kněz jde průvodem s ministranty k místu, kde se uschovává nejsvětější svátost. Místem bývá boční svatostánek, který znázorňuje tzv. Getsemanskou zahradu. To je místo, kde se Kristus modlil a byl zatčen. Po skončení mše na Zelený čtvrtek, kněz odnáší eucharistii do připraveného bočního svatostánku.⁸⁹ Ten je připraven a přiměřeně této době vyzdoben. Na tomto místě také probíhá po mši krátká adorace.⁹⁰

Zatím co průvod s knězem odchází pro Nejsvětější svátost, ministrant pokryje připraveným plátnem oltář, na který bude přinesena eucharistie. Připraví na oltář také misál a korporál.

U bočního svatostánku hoří svíce na svícnech a jsou připravené klapače. Kněz vyjme ciborium a jde průvodem zpět k oltáři. Ministranti jdou v čele průvodu se svícemi za zvuku klapačů. Tento den se stále nezvoní.

Po příchodu k oltáři kněz položí ciborium na korporál a uctí ji pokleknutím. Svíce ministranti nechají před oltářem.

Nyní následuje modlitba Páně. Po výzvě kněze k modlitbě se všichni modlí Otčenáš, který je zakončený embolismem a aklamací. V tento den se pozdravení pokoje nedává.⁹¹

Následuje tichá modlitba kněze:

*„Pro tvou lásku tě prosím, Pane Ježíši Kriste: ať přijímání tvého těla není mým odsouzením, ale mou ochranou a lékem pro duši i tělo“.*⁹²

Pak pozdvihne hostii a pronáší jako při mši: „*Hle, Beránek Boží...*“ a po odpovědi lidu kněz přijímá tělo Páně a pak podává i přítomným věřícím. Během

⁸⁸ Srov. ADAM A., *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 362.

⁸⁹ Srov. *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 55.

⁹⁰ Srov. tamtéž, čl. 56.

⁹¹ Srov. *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 70.

⁹² *Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 455.

přijímání stojí ministrant s patenou u kněze. Po skončení podávání sv. přijímání, kněz vrátí zbylé hostie do ciboria.

Následuje průvod, kdy kněz odnáší ciborium zpět do bočního svatostánku za doprovodu svící a klapačů. Eucharistie musí být mimo hlavní prostor kostela.⁹³ Je také možnost, že se odnáší eucharistie do Kristova hrobu k veřejnému uctění a klanění se.⁹⁴

Můj názor je, že by měla být eucharistie odnesena mimo kostel např. na faru, kde by byl vhodně připravený svatostánek nebo skříňka. V tento den přece Kristus leží v hrobě, a proto by v kostele po obřadech neměla být uchovávaná Nejsvětější svátost vůbec až do obřadů vigilie Bílé soboty.

Během průvodu opět ministrant z oltáře odnese misál a roušky. Také složí plachtu a odnese do sakristie.

Když se kněz vrátí k oltáři, po chvíli tiché modlitby pronáší modlitbu:

*„Modleme se. Milosrdný Bože, děkujeme ti, žeš Kristovou smrtí a vzkříšením všechno obnovil; upevni v nás dílo vykoupení, abychom posilnění svátostí, kterou jsme přijali, žili v trvalém spojení s tebou. Skrze Krista, našeho Pána“*⁹⁵

Všichni přítomní odpovídají: Amen.

Ted' mohou být oznámeny krátké zprávy např. od kolika hodin bude v sobotu otevřený kostel, v kolik hodin začíná vigilie na Bílou sobotu apod.

Na závěr kněz říká, s rukama vztaženými nad všemi přítomnými žehnací modlitbu:

*„Shlédni Bože, na lid, který v naději ve vzkříšení oslavil památku smrti tvého Syna; dej svému lidu požehnání: odpusť mu hříchy a potěš ho, posilni ho ve víře a ved' ho bezpečně ke spáse. Skrze Krista, našeho Pána.“*⁹⁶

⁹³ Srov. *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 70.

⁹⁴ Srov. FILIPEK A., *Liturgika*. Trnava: vydavatelství Dobrá kniha, 1997, s. 157.

⁹⁵ *Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 455.

⁹⁶ Tamtéž.

Tím končí obřady Velkého pátku. Žádné znamení kříže ani propuštění lidu. Kněz spolu s přísluhujícími se v tichosti pokloní kříži a jsou zpátky do sakristie. V kostele se nic nezpívá a lidé se také v tichosti rozcházejí do svých domovů, aby mohli rozjímat o událostech, kterých byli přítomni.

3 TRADICE A POBOŽNOSTI VELKÉHO PÁTKU

V této kapitole se chci věnovat pobožnostem, tradicím i zvykům, které jsou spjaté s Velkým pátkem. Bude to křížová cesta, komentáře, které se čtou během Velikonočního třídenní, pašijové hry, půst a průvod s hrkači. Nepatří sice přímo do Velkopáteční liturgie, ale také se s nimi setkáváme. Záleží na tradici ve farnostech.

3.1 KŘÍŽOVÁ CESTA

Křížová cesta se odvozuje od události, kdy byl Ježíš Kristus Pilátem odsouzen a s křížem na rameni s dalšími odsouzenými šel na kopec Golgotu, kde byl ukřižován. Historie lidové pobožnosti křížové cesty se datuje od 14. století, kdy františkáni obcházeli svatá místa v Jeruzalémě. Začátek byl u paláce a cílové místo na Kalvárii. Postupně se přidávali další zastavení. Konečný počet dnešních 14 zastavení bylo okolo r. 1600. V kostelích se křížová cesta zavádí kolem r. 1700.⁹⁷

Dnes jsou v chrámech na bočních zdech obrazy se 14 zastaveními:

1. Pán Ježíš k smrti odsouzen
2. Pán Ježíš přijímá kříž
3. Pán Ježíš padá pod křížem poprvé
4. Pán Ježíš se setkává se svou Matkou
5. Šimon z Kyrény pomáhá Pánu Ježíši kříž nésti
6. Veronika podává Pánu Ježíši roušku
7. Pán Ježíš padá pod křížem podruhé
8. Pán Ježíš napomíná plačící ženy
9. Pán Ježíš padá pod křížem podruhé
10. Pán Ježíš je zbaven roucha

⁹⁷ Srov. BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 94.

11. Pán Ježíš je přibyt na kříž
12. Pán Ježíš na kříži umírá
13. Tělo Pána Ježíše snato z kříže
14. Tělo Pána Ježíše je uloženo do hrobu

Vhodná doba na pobožnost křížové cesty je postní doba – příprava na slavné Kristovo zmrtvýchvstání. Na Velký pátek je vhodné tuto pobožnost začlenit před Velkopátečním obřadem.⁹⁸ Je nutné si uvědomit, že obřady jsou vrcholem tohoto dne. Texty a noty můžeme najít ve zpěvníku kancionál.⁹⁹ Také texty, které jsou rozdělené pro děti, mládež, s přímluvami, k zamyšlení atd. v příručce pro veřejnou pobožnost.¹⁰⁰

Ve větších kostelích lid s knězem jdou průvodem od zastavení k zastavení. V menších se přítomní postupně otáčejí za knězem, který prochází zastaveními.¹⁰¹ Při průvodu se používají větší kříž a 2 svíce, které nesou buď ministranti, nebo někdo z přítomných. Kněz začíná modlitbou. Za zpěvu sloky se přechází k zastavením, kde kněz pronáší modlitbu a krátký text k zamyšlení. Po skončení pobožnosti kněz pronese závěrečnou modlitbu a požehnání.

3.2 PAŠIJOVÉ HRY

Dramatické ztvárnění událostí Kristova umučení je možností, jak jí vidět a trochu se ji přiblížit. Většinou amatérští herci z farnosti s pomocí kostýmů a kulis přehrávají tuto část Kristova života. Je třeba si uvědomit, že tyhle hry nepatří do liturgie. Tyto hry by neměli nikdy nahrazovat Velkopáteční obřady.

Podle množství diváků mohou být představeny v kostele, v rámci zachování důležitosti tohoto dne, nebo na prostranství před kostelem. Hra nemá vybočovat

⁹⁸ Srov. *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 72.

⁹⁹ *Kancionál*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, 1995, č. 071 - 074.

¹⁰⁰ *Pastorační příručka pro veřejné pobožnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 169 – 202.

¹⁰¹ Srov. BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 95.

od textu v Písmu, aby se z ní nestala „atrakce pro turisty“. Pašijové hry nás mají pohnout k růstu víry a zbožnosti.¹⁰²

Příkladem nevhodnosti těchto her najdeme při slavení Velikonoc na Filipínách. I přes nesouhlas církve se herci formou pokání bičují a nechávají se přibít na kříž. Pak na kříži setrvávají několik desítek minut a pak jsou sejmuti a ošetřeni. Někteří aktéři se nechávají ukřižovat už několik sezón za sebou. Tohle je lákadlem pro turisty, kterých se zde schází tisíce. Ti chtějí vidět utrpení a z opravdového poselství Ježíše Krista si neodnesou vůbec nic.

„Rozhodně je třeba odmítnout ty kající formy, které se uskutečňují přibíjením hřeby na kříž.“¹⁰³

Kristus se pro nás už jednou pro vždy obětoval a vydal na kříži. Tohoto „znovuukřižování se“ už není potřeba.

3.3 ČTENÍ KOMENTÁŘE BĚHEM OBŘADŮ

Úloha komentátora při liturgii je důležitá zvláště při Velikonočním třídení. V liturgii při obřadech jsou prvky, které nebývají v celém liturgickém roce. Komentátor provází všechny přítomné v kostele při jednotlivých částech obřadů. Tato služba vyžaduje od toho, kdo čte komentáře výbornou znalost Velikonoční liturgie. Při rozhovoru s knězem z jiné farnosti o tomto tématu, jsem se dozvěděl, že ministrant, který četl komentář v Bílou sobotu, četl už část ke zpěvu exulted a přitom všichni ještě stáli před kostelem u ohně. Proto je potřeba se na tuto službu dobře připravit.

Tímto se věřícím podává pokyny, vysvětlení a objasnění pro následující části liturgie. Je to také hlubší porozumění toho, co společně prožíváme. Ze zpětné vazby vím, že je to dobré připomenutí i pro kněze, která část bude následovat.

¹⁰² Srov. *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl. 144.

¹⁰³ *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, čl. 144.

Také varhaník, schola, ministranti a lektoři se tak mohou připravit na následující část obřadů.¹⁰⁴

Vhodné místo kde by měl komentátor číst, je mimo presbytář. Čtení od ambonu není moc vhodné. Ambon je místem pro zpěv žalmů, čtení z Písma svatého a přednes homilie.

Čtený komentář má být stručným uvedením do části liturgické slavnosti. Při obřadu Velkého pátku by měl být čtený před:

- Zahájením obřadů
- Prvním čtením
- Žalmem
- Druhým čtením
- Pašijemi
- Velkopátečními přímlovami
- Uctíváním kříže včetně pokynů k průvodu k uctívání
- Svatým přijímáním
- Modlitbě po přijímání

Není vhodné, aby se po závěrečném požehnání už četl komentář. Obřady skončily a lid odchází v tichost buď ke Kristovu hrobu k rozjímání, nebo do svých domovů. Zbytečně by to narušilo atmosféru tohoto obřadu.

3.4 VELKÝ PÁTEK – DEN PŘÍSNÉHO POSTU

V liturgickém roce jsou dva dny přísného postu: Popeleční středa a Velký pátek, které jsou církevně závazné. Dále, se pak během liturgického roku pátek dodržuje jako postní den. Je-li v tento den liturgická slavnost, tak půst neplatí.

Tím, že se postím, posiluji svou modlitbu, dokážu se zklidnit a ztišit, a hlavně jsem blíž trpícímu Kristu.

¹⁰⁴ Srov. BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 202.

„Velký pátek je dnem pokání závazně zachovaným v celé církvi, a to postem zdrženlivosti a újmy.“¹⁰⁵

Postit se mohu v jídle a pití. Hlavně se to týká masa, množství jídla a pití alkoholu. Ten by se měl úplně vynechat.

Půst má také výjimky. Týká se to hlavně dětí, nemocných a starších lidí. Pro ně by byl přísný půst nevhodný.

„Zákonem o zdrženlivosti od masa jsou vázáni všichni, kteří ukončili 14. rok svého života. Zákonem od újmy jsou vázány všechny osoby dospělé (od 18 let) až do započetí šedesátého roku života. Avšak duchovní pastýři a rodiče ať dbají o to, aby i ti, kdo nejsou z důvodu nezletilosti vázáni zákonem zdrženlivosti a újmy, byli vedeni k pravému duchu pokání.“¹⁰⁶

Postem se myslí nejen jídlo, ale také věci, které máme okolo nás v našem životě. Například postit se je možno tento den od televize, internetu, cigaret, kina, sportování apod. Prostě od všeho, co je pro nás příjemné, ale není pro nás životně důležité.

3.5 PRŮVOD S ŘEHTAČKAMI A HRKAČI

Mezi lidové tradice patří „hrkání“, které nás provází Zeleným čtvrtkem, Velkým pátkem i Bílou sobotou. S touto tradicí se dnes setkáme většinou v menších městech a hlavně na vesnicích.

Tato tradice je spjata s tzv. odletem zvonů do Říma, kdy od Zeleného čtvrtku do Bílé soboty zvony nezvoní a hrkání nám připomíná toto období. Právě hrkání, nahrazuje zvuk zvonů. Také v liturgii se používá klapačů místo zvonků.

Tato tradice je doménou hlavně dětí a mládeže. Do průvodu se zapojují mimo jiné i ministranti a skauti. Průvod začíná vždy u kostela, kde se skupinky hrkačů

¹⁰⁵ *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení.* Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001, čl. 60.

¹⁰⁶ *Kodex kanonického práva.* Praha: Zvon, 1994, kánon 1252.

rozejdou do všech ulic. Průvod začíná za Zelený čtvrtek v 18:00 hodin. Pak pokračují na Veliký pátek ráno v 6:00, v poledne ve 12:00, odpoledne v 15:00 v dobu Ježíšovi smrti a končí večer v 18:00 hodin. Na Bílou sobotu se hrká zase ráno v 6:00 a naposledy v poledne ve 12:00 hodin.

V sobotu po ranním průvodu chodí dům od domu a koledují. Vybrané peníze a sladkosti si mezi sebou rozdělí. Byl jsem svědkem i toho, že skupinka přišla dát část vykoledovaných peněz do kostela. Jako nešvar v této tradici vidím to, že když koliduje začátek obřadů s hrkáním, někteří ministranti dávají přednost právě hrkání před obřadem v kostele.

ZÁVĚR

Cílem v této bakalářské práci bylo podívat se do historie, vývoje a současnosti tohoto krásného obřadu, který patří ke dni Velkého pátku. Liturgie se postupem času upravovala, doplňovala a měnila, ale nejdůležitější prvek – uctívání kříže – zůstává zachovaný. Je krásné vidět, jak se po liturgické reformě mohou zapojovat do liturgie i laici. Svatý Pavel nás v listu Římanům k této službě také vybízí:

„Jako je v jednom těle mnoho údů a nemají všechny stejný úkol, tak i my, ač je nás mnoho, jsme jedno tělo v Kristu a jeden druhému sloužíme jako jednotlivé údy.“

Pro mě studium literatury k této práci přineslo mnoho odpovědí, na které jsem je dosud neznal. Jak jsem psal v úvodu, když už něco dělám, tak bych měl vědět také, proč to dělám. Z mého osobního pohledu je toto téma pro mě velkým přínosem pro větší prohloubení a poznání liturgie.

PRAMENY

- 1) *BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona* (včetně deuterokanonických kn.): Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 1993.
- 2) II. VAT. KONCIL, *Konstituce Sacrosanctum Concilium*.
- 3) *Misál na každý den liturgického roku*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.
- 4) *LEKCIONÁŘ I – Roční cyklus C*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- 5) *ŽALTÁŘ: responzoriální žalmy pro neděle, slavnosti, svátky, památky a mše spojené s určitými obřady*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000.
- 6) *Příprava na Velikonoční svátky a jejich slavení*. Praha: Sekretariát české biskupské konference, 2001.
- 7) *Všeobecné pokyny k římskému misálu*. Praha: Česká biskupská konference, 2008.
- 8) *Kancionál*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, 1995.
- 9) *Direktář o lidové zbožnosti a liturgii*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007.
- 10) *Pastorační příručka pro veřejné pobožnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- 11) *Velikonoční graduál*. Rosice u Brna: Gloria, 2001.
- 12) *Itinerarium Egeriae. Putování Egeriino*, (ed. Hejtmanová M.), České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1999.
- 13) *Ordo hebdomadae sanctae instauratus*, Citta del Vaticano: typis polyglottis Vaticanis, 1956.
- 14) *Kodex kanonického práva*. Praha: Zvon, 1994

LITERATURA

- 15) BERGER R., *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008.
- 16) BRADÁČ J., *Posvěcení času*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992.
- 17) FOLTYNOVSKÝ J., *Liturgika*. Olomouc, 1936.
- 18) PODLAHA A., *Katolická liturgika*. Praha: Státní nakladatelství, 1930.
- 19) CINEK. F., *Mše svatá v bohoslužebném řádu církevního roku II. díl*. Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1932.
- 20) POKORNÝ L., *Obnovená liturgie*. Praha: Česká katolická charita, 1976.
- 21) FILIPEK A., *Liturgika*. Trnava: vydavatelství Dobrá kniha, 1997.
- 22) KUNETKA F., *Liturgický rok ve slavení církve*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1995.
- 23) VLKOVÁ I. G., *Úvod do prorocké a mudroslovné literatury Starého zákona*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007.
- 24) TICHÝ L., *Úvod do Nového zákona*. Svitavy: Trinitas, 2003.
- 25) ADAM. A., *Liturgický rok*. Praha: Vyšehrad, 1997.
- 26) GUARDINI R., *O posvátných znameních*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1992.
- 27) ADAM A., *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2008.
- 28) POLC J. V., *Posvátná liturgie*. Řím: Křesťanská akademie, 1981.
- 29) POKORNÝ L., *Z dějin liturgie u nás*. Praha: Česká katolická Charita, 1969.
- 30) RICHTER K., *Liturgie a život*. Praha: Vyšehrad, 2003.

